

UMBERTO ECO
CUM SE FACE
O TEZĂ
DE LICENȚĂ

Disciplinele umaniste

Traducere de George Popescu

POLIROM
2020

Cuprins

Introducere	9
I. Ce este o teză de licență și la ce folosește	15
I.1. De ce trebuie să faceți o teză și în ce constă aceasta	15
I.2. Cine este interesat de această carte	20
I.3. La ce folosește o teză și după licență	22
I.4. Patru reguli clare	24
II. Alegerea subiectului	27
II.1. Monografie sau analiză de ansamblu?	27
II.2. Teză istorică sau teză teoretică?	33
II.3. Subiecte vechi sau subiecte contemporane?	37
II.4. Cât timp este necesar pentru a face o teză?	39
II.5. Este necesară cunoașterea limbilor străine?	46
II.6. Teză „științifică” sau teză politică?	52
II.6.1. Ce este științificitatea?	52
II.6.2. Subiecte istorico-teoretice sau experiențe actuale?	60
II.6.3. Cum să transformi un subiect de actualitate în temă științifică	64

II.7. Cum evitați să fiți exploatați de conducătorul științific	74
III. Cercetarea materialului	79
III.1. Identificarea surselor	79
III.1.1. Care sunt sursele unei lucrări științifice ..	79
III.1.2. Surse de prima mână și surse de mână a doua	86
III.2. Cercetarea bibliografică	91
III.2.1. Cum să folosiți biblioteca	91
III.2.2. Cum să abordați bibliografia: fișierul ...	97
III.2.3. Citarea bibliografică	102
III.2.4. Biblioteca din Alessandria: un experiment	123
III.2.5. Trebuie într-adevăr să citim? Și în ce ordine?	156
IV. Planul de lucru și sistemul de fișe	161
IV.1. Cuprinsul ca ipoteză de lucru	161
IV.2. Fișe și notițe	170
IV.2.1. Diverse tipuri de fișe: la ce folosesc ...	170
IV.2.2. Fișarea surselor primare	181
IV.2.3. Fișele de lectură	184
IV.2.4. Modestia științifică	188
V. Redactarea	205
V.1. Cui mă adresez	205
V.2. Cum se vorbește	208
V.3. Citatele	221
V.3.1. Când și cum se citează: zece reguli	221
V.3.2. Citat, parafrază și plagiat	232
V.4. Notele de subsol	237

V.4.1. La ce folosesc notele	237
V.4.2. Sistemul citat-notă	241
V.4.3. Sistemul autor-dată	245
V.5. Avertismente, capcane, uzanțe	252
V.6. Orgoliul științific	257
VI. Concluzii	261

Cu cincizeci de titluri „istorice”, iată că aş avea deja o listă preliminară pentru a explora catalogul de autori.

Dar m-am hotărât să renunţ şi la această variantă. Roata norocului fusese prea generoasă. Am procedat ca şi când biblioteca n-ar fi avut cartea lui Conte (sau n-ar fi înregistrată la subiecte).

Pentru a face munca mai metodică, m-am hotărât să trec la varianta numărul doi: m-am dus în sala de consultare şi am început cu textele de referinţă, mai exact, cu *Enciclopedia Treccani*.

Nu există termenul „baroc”: există în schimb „artă barocă”, dedicat în întregime artelor figurative. Volumul ce cuprinde intrările cu litera B este din 1930, astfel încât totul se explică: revoluţia barocului în Italia nu începuse încă. În acest moment, mi-a venit ideea să caut „secentism”, termen care mult timp a avut o conotaţie depreciativă, dar în 1930, într-o cultură puternic influenţată de neîncrederea manifestată de Croce faţă de baroc, putea să fi inspirat formarea conceptului. Şi aici am o surpriză plăcută: o referire extinsă, atentă la toate problemele epocii, de la teoreticienii şi poeţii barocului italian precum Marino sau Tesauro până la manifestările barocului în alte ţări (Gracián, Lily, Gongora, Crashaw etc). Citate inspirate, o bibliografie bogată. Volumul este din 1936; privesc abrevierea dată de bibliotecă şi descopăr că e vorba de Mario Praz. Tot ce era mai bun în acele timpuri (iar în anumite privinţe, şi în prezent). Dar să admitem că studentul nostru n-ar şti ce critic renumit şi rafinat este Praz; va sesiza totuşi că referirile sunt încurajatoare şi va hotărî să le includă mai târziu într-o fişă. Pentru

moment, trece la bibliografie și vede că acest Praz, ce definește atât de bine conceptele, a scris două cărți despre subiect: *Secentismo e marinismo in Inghilterra*, în 1925, și *Studi sul concettismo*, în 1934. Va întocmi fișele pentru cele două cărți. Apoi, găsește câteva titluri italiene, de la Croce la D'Ancona, pe care și le notează; identifică o trimitere la un poet critic contemporan precum T.S. Eliot și, în sfârșit, reține o mulțime de opere în engleză și germană. Și le consemnează evident pe toate, chiar dacă nu cunoaște limbile respective (va vedea după aceea), dar observă că Praz vorbea despre spiritul secolului al XVII-lea în general, în timp ce el caută aspecte specifice, axate pe situația italiană. Situația din străinătate va fi avută în atenție drept tablou general, dar s-ar putea să nu constituie punctul de plecare.

Să mai consultăm în *Enciclopedia Treccani* termenii „poetică” (nimic, se face trimitere la „retorică”, „estetică” și „filologie”), „retorică” și „estetică”.

Retorica este tratată destul de amplu, există un paragraf despre secolul al XVII-lea, de revăzut, dar nici o referință bibliografică specifică.

Estetica este tratată de Guido Calogero, dar așa cum se întâmpla prin anii '30, e înțeleasă ca disciplină eminentă filosofică. Mai există Vico, dar nu sunt autori de tratate despre baroc. Acest lucru îmi îngăduie să întrevăd o soluție: în cazul în care caut materiale în italiană, le voi găsi mai ușor la „critică literară” și „istoria literaturii”, nu la „istoria filosofiei” (cel puțin, cum voi vedea după aceea, până în timpurile cele mai recente). La termenul „estetică”, găsesc totuși o serie de titluri de istorii clasice ale esteticii din care

aș putea afla câte ceva : sunt aproape toate în germană, în engleză și foarte vechi, Zimmerman, din 1858, Schlasler, din 1872, Bosanquet, din 1895, și, apoi, Saintsbury, Menendez y Pelayo, Knight și, în fine, Croce. Precizez imediat că, în afară de lucrarea lui Croce, nici unul dintre aceste texte nu se găsește în biblioteca din Alessandria. În orice caz, sunt înregistrate, iar mai devreme sau mai târziu va trebui să arunc o privire, depinde pe ce cale se va orienta teza.

Caut *Grande Dizionario Enciclopedico Utet* fiindcă îmi amintesc că erau referințe foarte bogate și actualizate despre „poetică” și alte lucruri de folos pentru mine, dar aici nu există. Încep să frunzăresc *Enciclopedia Filosofica* scoasă la Sansoni. Mi se par interesante intrările „metafora” și „barocul”. Primul nu-mi dă referințe bibliografice utile, dar îmi spune (și, înaintând, îmi voi da seama cât de important este avertismentul) că totul începe cu teoria metaforei a lui Aristotel. Cel de-al doilea termen îmi citează câteva cărți pe care le voi găsi apoi în opere mai specifice (Croce, Venturi, Getto, Rousset, Anceschi, Raimondi) și fac bine că mi le notez pe toate ; voi descoperi apoi că aici e înregistrat un studiu destul de important al lui Rocco Montano, pe care însă izvoarele pe care le voi consulta după aceea l-au neglijat aproape întotdeauna, fiindcă erau anterioare.

În acest moment, mă gândesc că ar fi mai productiv să abordez o operă mai aprofundată și mai recentă, și caut *Storia della letteratura italiana*, ediție îngrijită de Cecchi și Sapegno, publicată la Garzanti.

Pe lângă diferite capitole despre poezie, proză, teatru, călători etc. scrise de diferiți autori, găsesc un capitol de

Franco Croce, intitulat „Critica e trattatistica del Barocco” (vreo 50 de pagini). Mă limitez numai la el. Îl parcurg în grabă (nu citesc, ci alcătuiesc o bibliografie) și remarc faptul că discuția critică începe cu Tassoni (despre Petrarca), continuă cu o serie de autori ce discută despre *Adonis* al lui Marino (Stigliani, Errico, Aprosio, Aleandri, Villani etc.), trece prin autorii de tratate pe care Croce îi numește baroc-moderati (Peregrini, Sforza Pallavicino) și prin textul de bază al lui Tesauro, adevărat tratat de susținere a tehnicii și subtilității baroce („opera cea mai exemplară poate din întreaga cultură barocă inclusiv pe plan european”) și se încheie cu critica ultimilor ani ai secolului al XVII-lea (Frugoni, Lubrano, Boschini, Malvasia, Bellori și alții). Realizez că nucleul intereselor mele trebuie să se centreze pe Sforza Pallavicino, Peregrini și Tesauro și trec la bibliografie, care cuprinde cam o sută de titluri. Este gândită pe subiecte, nu e în ordine alfabetică. Trebuie să recurg neapărat la fișe, spre a le pune în ordine. Am reținut că Franco Croce se ocupă de diverși critici, de la Tassoni la Frugoni, și ar fi bine să trec pe fișe toate referințele bibliografice pe care le dă. Este posibil ca pentru teză să-mi folosească numai operele despre autorii de tratate moderati și despre Tesauro, dar la introducere sau note s-ar putea să fie util să fac referiri și la alte discuții din epocă. Rețineți că această bibliografie inițială ar trebui să fie discutată apoi cel puțin o dată, după ce a fost pusă la punct, cu conducătorul științific. El ar trebui să cunoască bine subiectul și, astfel, îmi va spune imediat ce se poate elimina și ce anume trebuie citit neapărat. Dacă aveți un fișier bine făcut, veți putea să-l derulați în întregime cam într-un ceas.

În orice caz – și numai pentru experimentul nostru – *mă limitez la operele generale despre baroc și la bibliografia specifică despre autorii de tratate.*

Am spus deja cum trebuie întocmite fișele cărților atunci când sursa noastră bibliografică este lacunară ; în fișa următoare am lăsat spațiu pentru a scrie numele mic al autorului (Ernesto? Epaminonda? Evaristo? Elio?) și numele editurii (Sansoni? Nuova Italia? Nerbini?). După dată, rămâne spațiu pentru alte indicații. Abrevierea, situată sus, o voi adăuga, evident, după ce voi fi controlat în catalog autorii din Alessandria (BPA: Biblioteca Publică din Alessandria este abrevierea pe care am ales-o eu) și voi descoperi că lucrarea lui Raimondi (Ezio!!) are cota „Co D 119”.

La fel voi proceda cu toate celelalte cărți. În paginile următoare voi acționa într-un mod mai rapid, citând autori și titluri fără alte indicații.

Făcând un calcul, am consultat până acum referințele din *Enciclopedia Treccani* și *Grande Enciclopedia Filosofica* (și am hotărât să înregistrez numai operele despre autorii italieni de tratate) și studiul lui Franco Croce. În tabelele 3 și 4 veți găsi lista a ceea ce am introdus în fișe. (ATENȚIE : fiecareia dintre succintele mele indicații trebuie să-i corespundă o fișă completă și analitică, cu spații albe pentru informațiile care-mi lipsesc!).

Titlurile precedate de un „da” sunt cele existente în catalogul de autori al Bibliotecii din Alessandria. Odată încheiată această primă operațiune de alcătuire a fișelor, mi-am îngăduit o diversiune și am mai scotocit prin catalog. Acum știu ce alte cărți pot să consult pentru a-mi întregi bibliografia.

Așa cum veți observa, din treizeci și opt de opere fișate am găsit douăzeci și cinci. Suntem aproape la 60%. Am luat în calcul și operele pe care nu le-am fișat încă, dar scrise de autori pentru care am întocmit fișe (căutând o operă, am găsit însă alta).

Am spus că am limitat selecția numai la titlurile referitoare la autorii de tratate. Între timp, neînregistrând texte despre alți critici, am neglijat, spre exemplu, *Ideea* de Panofsky, despre care voi descoperi din alte surse că este la fel de importantă pentru problema teoretică ce mă interesează.

Atunci când voi verifica studiul lui Franco Croce, „Le poetiche del Barocco in Italia”, din volumul colectiv *Momenti e problemi di storia dell'estetica*, voi observa că tot aici există un studiu de trei ori mai amplu, al lui Luciano Anceschi, despre poeticile barocului european.

Croce nu-l citează fiindcă se limitează la literatura italiană. Am arătat astfel cum se pleacă de la o trimitere la un text, pe urmă de la acel text la alte trimiteri și așa mai departe, posibil la infinit. Așadar, după cum vedeți, pornind de la o carte bună despre istoria literaturii italiene, am ajuns deja într-un punct bun.

Să aruncăm acum o privire pe o altă istorie a literaturii, a „bătrânului” Flora. Nu e un autor care să insiste mult asupra problemelor teoretice, fiindcă îi place să se concentreze intens doar asupra fragmentelor, dar despre Tesauro are un capitol plin de citate amuzante și multe altele foarte inspirate asupra tehnicilor metaforice ale scriitorilor din secolul al XVII-lea. În ceea ce privește bibliografia, nu se